

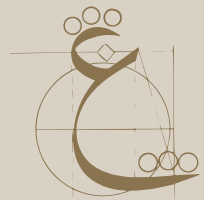

kadim

SAYI / ISSUE 9 • NİSAN / APRIL 2025

09

kadim

*“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”*

Kadim is that no one knows what came before.

kadim

Osmanlı araştırmalarına münhasır, altı ayda bir (Nisan ve Ekim) neşredilen, açık erişimli, çift kör hakem sistemli akademik dergi

A double-blind peer-reviewed open-access academic journal that is published semiannually (April and October) in the field of Ottoman Studies

SAYI | ISSUE 9 • NİSAN | APRIL 2025

İMTİYAZ SAHİBİ | PROPRIETOR

Burhan ÇAĞLAR

SORUMLU YAZI İşLERİ MÜDÜRÜ | MANAGING EDITOR

Ömer Faruk CAN

İRTİBAT | CONTACT

Kadim • Sakarya Üniversitesi

Esentepe Kampüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, A Blok, Ofis: 110,
Serdivan/Sakarya (Türkiye) 54050

Telefon | Phone • 00 90 264 295 60 15

İnternet Adresi | Webpage • dergipark.org.tr/kadim • kadim.sakarya.edu.tr

E-posta | E-mail • kadim@sakarya.edu.tr

TASARIM | DESIGN Hasan Hüseyin CAN

BASKI | PRINTED BY

MetinCopyPlus • Artı Dijital & Baskı Merkezi

Türkocağı Cad. 3/A Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

BASIM TARİHİ | PRINT DATE • NİSAN | APRIL 2025

ISSN 2757-9395 • E-ISSN 2757-9476

ÜCRETSİZ | FREE OF CHARGE

Kadim'deki makaleler, [Creative Commons Atıntı-Gayriticari 4.0 \(CC BY-NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Bilimsel araştırmaları kamuya ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracakı ilkesini benimseyen dergi, tüm içeriğine anında Libre açık erişim sağlamaktadır. Makalelerdeki fikir ve görüşlerin sorumluluğu sadece yazarlarına ait olup Kadim'in görüşlerini yansıtmazlar.

Articles in Kadim are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 \(CC BY-NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) International License. Kadim provides immediate Libre open access to its content on the principle that making research freely available to the public supports a greater global exchange of knowledge. Authors are responsible for the content of contributions; thus, opinions expressed in the articles belong to them and do not reflect the opinions or views of Kadim.

“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”

DergiPark

EDİTÖR
EDITOR-IN-CHIEF

YAYIN KURULU
EDITORIAL BOARD

KİTAP İNCELEME EDİTÖRÜ
BOOK REVIEW EDITOR

YAZIM VE DİL EDİTÖRLERİ
WRITING AND LANGUAGE
EDITORS

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRLERİ
ENGLISH LANGUAGE
EDITORS

TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ
TURKISH LANGUAGE
EDITORS

MİZANPAJ VE SOSYAL
MEDYA EDİTÖRÜ
LAYOUT AND SOCIAL MEDIA
EDITOR

YAYIN SEKRETERİ
SECRETARIAT

Arif BİLGİN | Yükseköğretim Kurulu

Necmettin ALKAN | Sakarya Üniversitesi
Serpil ATAMAZ | California State University, Sacramento
Zahit ATÇIL | Boğaziçi Üniversitesi
Fatih BOZKURT | Sakarya Üniversitesi
Büşra ÇAKMAKTAŞ | Sakarya Üniversitesi
M. Talha ÇİÇEK | University College Dublin
Filiz DIĞIROĞLU | Marmara Üniversitesi
Ella FRATANTUONO | University of North Carolina at Charlotte
Selim KARAHASANOĞLU | İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Miraç TOSUN | Karadeniz Teknik Üniversitesi
Kenan YILDIZ | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Ömer Faruk CAN | Sakarya Üniversitesi

Burhan ÇAĞLAR | Sakarya Üniversitesi
Burak ÇITIR | Sakarya Üniversitesi
Mehmet KERİM | Sakarya Üniversitesi
Bünyamin PUNAR | Sakarya Üniversitesi

Didar Ayşe AKBULUT | Marmara Üniversitesi
İrem GÜNDÜZ-POLAT | Sakarya Üniversitesi
Hacer KILIÇASLAN | Sakarya Üniversitesi

Sedat KOCABEY | Sakarya Üniversitesi
Büşranur KOCAER | İbn Haldun Üniversitesi
Muhammed Emir TULUM | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Büşranur BEKMAN | Sakarya Üniversitesi

Yusuf İslam YILMAZ | Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Osmanlı Tarihçisi Prof. Dr. Muhammed Adnan el-Bahît ile Söyleşi*

AN INTERVIEW WITH
OTTOMAN HISTORIAN
PROF. MUHAMMAD ADNAN
AL-BAKHIT

BARIŞ ÇAKAN**

24 Kasım 2024 Pazar, 13.00
Amman/Ürdün Hâşimî Krallığı

Ürdünlü akademisyen Prof. Dr. Muhammed Adnan el-Bahît, Osmanlı tarihi araştırmacısıdır. İlk ve orta öğrenimini ülkesinde tamamladıktan sonra, o dönem Ürdün'de üniversite bulunmadığı için lisans eğitimine Lübnan'daki Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde devam etmiştir. 1963 senesinde tarih alanında lisans eğitimini tamamlamasının ardından aynı bölümde başladığı yüksek lisans programından ise 1965'te mezun olmuştur. Doktora için Birleşik Krallığa giden Prof. Bahît, eğitimine Londra Üniversitesi'ne bağlı SOAS'ta (The School of Oriental and African Studies) devam etmiştir.

Doktora projesinde Osmanlı döneminde Şam üzerine çalışmaya karar veren araştırmacı, danışman hocasının yönlendirmesiyle, tezi ile ilgili araştırmalar yapmak üzere İstanbul'daki Osmanlı arşivlerine müracaat etmek için Türkiye'ye gelmiş, ardından 1972 senesinde doktoraasını tamamlamıştır. Doktora araştırmaları sırasında İstanbul'daki Osmanlı arşivinin 400 yıl boyunca Osmanlı Devleti hakimiyetinde kalan Bilâd-ı Şâm tarihi için eşsiz bir hazine değerinde olduğunu fark eden Prof. Bahît, daha sonra Ürdün kraliyet ailesinin özel desteğiyle sık sık İstanbul'da bulunmuş, araştırmalar yapmıştır.

Prof. Bahît ülkesinin bazı yükseköğretim kurumlarında rektörlük ve kurucu rektörlük görevlerinde bulunmuştur. En önemli ilmî hizmetlerinden biri ise hiç şüphesiz, 50 yılı aşkın bir süredir devam eden Uluslararası Bilâd-ı Şâm Tarihi Sempozyumu'dur. Prof. Bahît, ilerlemiş yaşına rağmen hâlen Ürdün Üniversitesi'ne bağlı Arşiv Belgeleri, Yazma Eserler ve

ATIF | CITATION

Çakan, Barış. "Osmanlı Tarihçisi Prof. Muhammed Adnan el-Bahît ile Söyleşi". *Kadim* 9 (Nisan 2025), 209-220.
doi.org/10.54462/kadim.1628208

* Bu söyleşi, TÜBİTAK 2214-A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Bursu desteğiyle Ürdün'de bulunduğum dönemde (1 Ocak-31 Aralık 2024) gerçekleştirilmiştir. Röportaj Arapça yapılmış, katılımcının izni ile ses kaydı alınmış ve Türkçeye tercüme edilmiştir. Sorular için Ürdün Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Mehdi er-Revâdiye, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi Dr. Öğr. Üyesi Selahattin Polatoğlu'dan öneriler alınmıştır. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Mustafa Öksüz ise metni okuma nezaketi göstererek katkı sağlamıştır. Kendilerine içtenlikle teşekkürlerimi sunuyorum.

** Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, bcakan73@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4768-2689.

Bilâd-ı Şâm Araştırmaları Merkezinin onursal başkanlığını yürütmeye devam etmektedir. O, aynı zamanda Türk Tarih Kurumunun da şeref üyeleri arasında bulunmaktadır.

Bu söyleşi, Prof. Bahî't'in akademik hayatına dair kişisel hatıralarını ve uluslararası akademik camianın o dönemdeki durumuna dair detaylar içerdiği gibi, 1970'lerin Türkiye'sinde bir Arap araştırmacının döneme dair gözlemlerini yansıtmayı bakımından da önem arz etmektedir.

Barış Çakan: *Saygıdeğer hocam öncelikle söyleşiyi kabul ettiğiniz için teşekkürlerimi sunuyorum. Sorularım üç tema etrafında şekillendi. Yetiştirdiğiniz ortam ve eğitim hayatınızla başlamak istiyorum. Ardından bir tarihçi olarak ülkeniz Ürdün'e yaptığınız hizmetler ve son olarak tarih perspektifinize dair konuşmayı umuyorum. Söyleşiye çocukluk ve gençlik yıllarınız ile başlayalım isterim. Nasıl bir aile ortamı ve sosyal çevrede yetiştiniz?*

Prof. Bahî't: Bismillahirrahmanirrahim. Öncelikle nazik ilginiz için teşekkür ederim. 1941 senesinde Amman'a yakın Mâhis köyünde doğdum. İlk öğrenimimi Mâhis'teki tamamladım. Daha sonra Ürdün'ün ilk lisesi sayılan Külliyyetü Hüseyin'e devam ettim. Babam Osmanlı hakimiyetinin devam ettiği, "Hepimiz Osmanlıyız" anlayışının mevcut olduğu bir dönemde Salt şehrindeki bir okulda öğrenim görmüştü. Benim ve kardeşlerimin eğitimine son derece önem verdiğini ve evde bu eğitimi devam ettirdiğini söylemeliyim. Babam ayrıca bölgenin tanınan insanlarındandı, köyümüzdeki ilk kız okulunun kurulmasına öncülük etmişti.

Barış Çakan: *Liseden sonra Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde tarih alanında lisans eğitimi aldınız. Neden Tarih bölümü ve neden Beyrut Amerikan Üniversitesi?*

Prof. Bahî't: O tarihlerde Doğu Şeria ile o dönemde Ürdün'ün sınırları içinde olan Batı Şeria'dan yaklaşık 450 başarılı öğrencinin lisans eğitimi için Beyrut Amerikan Üniversitesi'ne gönderilmesi söz konusu olmuştu. Bu üniversite o dönem, bizim gibi öğrencilerin öğrenim görmeyi arzu ettiği bir kurumdu. Ayrıca Amerikan hükümeti bu öğrenci grubunun öğrenimlerini finanse ediyordu; bu da cazip bir imkân sunuyordu.

Bölüm seçimimi ise bir anekdotla anlatmak isterim. Evimize yakın, yol bakım çalışmaları yapan bir şantiye vardı. Bu şantiyenin bekçisiyle zaman zaman sohbet ederdik. Burs kazandığımda, sohbet esnasında ona Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde eğitim almaya gideceğimi söylemiştim. Bana "Hayırlı, uğurlu olsun. Demek Kostantin Züreyk'den¹ eğitim almaya gideceksin." diye karşılık verdi. Bu ismi daha önce duymamıştım. Tarih bölümünde görev yaptığını, 1959 senesinde Beyrut Amerikan Üniversitesi'ne gidince öğrendim. Bir gün çalışma odasına gidip kendisiyle tanıştım ve Tarih bölümünde okumaya kararımı böyle verdim. Beyrut o dönemler sanat, kültür ve fikir ortamı bakımından son derece zengin ve renkliydi. Bu atmosfer benim düşünce dünyam için de önemli bir model olacaktı.

Ben kırsal bir bölgeden geliyordum ve Beyrut'ta karşılaştığım bu yeni dünya benim için bir kültür şoku idi. Öte yandan, üniversitenin öğretim dili İngilizceydi. Diğer Ürdünlü öğrencilerin birçoğu gibi ben de İngilizcede iyi değildim. Hocaların derste anlattıklarını anlamak

1 Suriyeli Hristiyan akademisyen ve devlet adamı. Beyrut Amerikan Üniversitesi tarih bölümünde uzun yıllar öğretim üyeliği yapmıştır. Detaylı bilgi için bk. Hilal Görgün, "Kostantin Züreyk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), 3-2/696-98.

için geceler boyu, saatlerce sözlük yardımıyla çalışmamız gerekiyordu. Hem Beyrut'u hem de üniversitedeki bu yeni ortamı bütün gerçekliğiyle yaşadım. Ayrıca şunu da eklemek isterim, Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde 54 farklı ülkeden öğrenci vardı ve bunların çoğunluğu da kampüs içindeki yurtlarda kalıyorlardı. Bu da kültürel etkileşimi artıran bir faktördü.

Barış Çakan: *Beyrut'ta o dönemde eğitim şartları ve akademik atmosfer nasıldı? Hafızanızda hala yerini koruyan, sizi etkileyen hocalarınız kimlerdi? Size ne gibi katkı ve etkileri oldu?*

Prof. Bahî: Beyrut o dönem bir model idi. Özellikle gazetecilik ve basın özgürlüğü konusunda fevkalade bir ortam vardı. Farklı ekollerden, fikir hareketlerden, siyasi akımlardan çok sayıda gazete çıkardı. Bu gazetelerin birçoğunu günlük olarak takip ediyorduk. Bu ortam benim ve arkadaşlarım için yeni ufuklar açtı ve içinde yetiştiğimiz koşullardan farklı, başka bir dünyanın olduğunu öğrenmiş olduk. Hocalarım konusuna gelecek olursak, evet hepsini hatırlıyorum ve onları hayırla, rahmetle anıyorum. Kostantin Züreyk, Nebi Faris, Nikola Ziyade, Kemal Salîbî, İhsan Abbas ve diğer birçoğunu zikredebilirim. Aralarında Amerikan, Arap, İngiliz kökenliler; Müslüman, Katolik Hristiyan, Ortodoks Hristiyan, Dürzi inancına mensup olanlar vardı. Çok çeşitli ama birbirini tamamlayan bir akademik ortam mevcuttu. Bu zenginlik bana diğer medeniyetler konusunda önemli bir bakış açısı kazandırdı, tek taraflı bir bakış açısıyla sınırlı kalmaktan beni korudu. Ayrıca o dönemde üniversitenin çeşitli fakültelerinde yaklaşık 6000 öğrenci bulunuyordu, birçoğu birbirini tanıyor, biliyordu. Bu arada şunu eklemek isterim; o dönem genel kültür dersleri olarak adlandırılan dört zorunlu ders vardı. Tüm bölüm öğrencilerinin bu dersleri alması gerekiyordu. Bunun temel faydası öğrencilere diğer medeniyet ve kültürler hakkında kapsayıcı bir bakış açısı kazandırmaktı.

Barış Çakan: *Beyrut'ta yüksek lisans yapmaya nasıl karar verdiniz?*

Prof. Bahî: Lisanstaki ilk yılımda bütün derslerden kaldımsa da sonraki yıllarda kesin-tisiz olarak en başarılı öğrencilerden biri oldum. Üniversitenin başarılı öğrencilere verdiği bursu almaya hak kazandım. Ancak lisans eğitimimi tamamladıktan sonra Ürdün'e dönmek zorundaydım. Zira Amerikan hükümetinin Ürdün Talim ve Terbiye Bakanlığı üzerinden bize verdiği burs, bakanlık uhdesinde görev almak üzere dönmemi gerektiriyordu. Bakanlığa gittim ve bizzat dönemin ilgili bakanına Beyrut'ta yüksek lisans için burs kazandığımı ifade edip yardımını istedim. Bakan talebimi reddetti. Aynı şekilde bakanlık genel sekreteri de talebimi geri çevirdi. Dönüp öğretmen olarak görev yapmam konusunda ısrarcı oldular. Bunun üzerine ben de dönemin başbakanı Merhum Vasfî et-Tel'e gittim, derdimi anlattım. Benim için özel bir karar çıkararak yüksek lisansa başlamamı sağladı. Ancak benden öğrenimimi tamamlayınca Ürdün'e dönüp hizmet etmem konusunda söz aldı. Bu ikimiz arasında şifahi bir sözleşmeydi.

Barış Çakan: *Doktora öğreniminize geçmek istiyorum. Doktora eğitimi için Londra'ya gitmeye nasıl karar verdiniz? Osmanlı dönemi bölge tarihi araştırmanızın temel motivasyonu neydi? Londra'da aldığınız eğitim ve edindiğiniz deneyimler Osmanlı tarihi konusundaki bakış açınızı nasıl şekillendirdi?*

Prof. Bahî: Esasen doktora için de önce Beyrut Amerikan Üniversitesi'ne kayıt yaptırmıştım. Ders dönemimi tamamladım ve "el-Mağribu'l-Aksâ" konusundaki tezimi hazırlama-

ya başladım. O sırada dönemin Ürdün meclis başkanı, oğlunun mezuniyet töreni için Beyrut'a gelmişti. Babamla birlikte kendisini ziyarete gittiğimizde bana Beyrut'ta ne yaptığımı sordu. Yüksek lisans eğitimime devam ettiğimi söyleyince "Ürdün Üniversitesi'nin kurulduğundan haberin olmadı mı? Bugünden tezi yok Ürdün'e dönüyorsun." dedi. 1962 senesinde Ürdün Üniversitesi kurulmuştu. Babam da bunu isteyince Ürdün'e dönmek durumunda kaldım. Tarih bölümüne müracaat ettim. Burada göreve başladıktan sonra aynı konuya devam edeceğimi düşünüyordum ancak bölümün öğretim üyelerinden merhum Abdülkerim el-Ğarâ-yibe hocam 16. yüzyılda Suriye vilayetinin durumunu çalışmamı istedi. Fakat bu tarihlerde Ürdün'de doktora programı olmadığı için Londra'ya gittim, Londra Üniversitesi'ne bağlı Şarkiyat ve Afrika Çalışmaları Okulu'nda (SOAS) öğrenime başladım.

Tez danışmanlığıma Prof. Peter Malcolm Holt atandı. Ürdün'de aldığım konuyu kabul etti ancak Osmanlı Türkçesini ve modern Türkçeyi öğrenmemi istedi. Bize modern Türkçe öğreten İrlandalı bir hanım hocamız vardı. Türkiye'den bazı öğrenciler de hocamızın bize derste okuttuğu metinleri sesli kayda alma konusunda ona yardım ediyorlardı. Bu metinleri kulağımızı Türkçeye ve telaffuza alıştırmak için hazırlıyorlardı. Hocamız bizi itinayla takip ederek hatalarımızı tespit ediyor ve düzeltiyordu. Hocaya yardım eden öğrencilerden biri Dünder idi. Dünder Bey ve ailesi daha sonra beni İstanbul'da misafir ettiler. Ailesi, beni de ailenin bir çocuğu gibi gördüler. Dünder'in Londra'daki yardımı İstanbul'a uzanmış oluyordu böylelikle. Sonrasında İstanbul'da Osmanlı Türkçesini öğrenmeye başladım, tabii zorlanarak ve gözyaşları eşliğinde.

Barış Çakan: *Hocam İstanbul'daki yıllarınız bizim de en çok ilğimizi çeken konulardan biri. Ancak öncesinde şunu tekrar sormak isterim: Beyrut'tan Ürdün'e döndükten sonra sizi Londra'ya yönlendiren Ürdün'deki hocalarınız mıydı?*

Prof. Bahî: Evet, zira hem Ürdün hem de Beyrut'taki hocalarımın çoğunluğu Londra'da, SOAS'ta eğitim almışlardı. Bunlar arasında Kemal Salîbî ve Zeyn Nureddin Zeyn gibi hocalarımın ismini anabilirim.

Barış Çakan: *Londra'daki öğrencilik yıllarınız Osmanlı tarihine bakış açınızı nasıl etkiledi?*

Prof. Bahî: Arapların Osmanlı tarihine bakışı olumsuzdu. Ancak ders aldığım Zeyn Nureddin Zeyn'in Osmanlı tarihine yaklaşımı, bölümdeki diğer hocalardan oldukça farklıydı. Ona göre Osmanlı-Arap ilişkileri kötü değildi, hatta belki Arapların Osmanlı dönemindeki durumu Anadolu'daki Türklere daha iyiydi. Fakat Osmanlı hilafeti ve saltanatının yıkılmasından sonra yaşananlar, Cemal Paşa'nın Suriye'de bazı Arap mütefekkirlerini idam etmesi gibi durumlar ilişkileri gerginleştirmişti. Ancak bunlar ne bütün olarak Osmanlıların ne de Arapların sorumlu olduğu gelişmelerdi. Esas konu, Birinci Cihan Harbi dönemindeki şartlar ve görüş ayrılıklarıydı. Nitekim benim İstanbul'a gitmem de tarihin bu dönemini başka bir perspektifle okuyabilmek içindi. İstanbul'da yaşayıp bu büyük devleti tanımam gerekiyordu. Bu süre zarfında çok sayıda önemli tarihçiyi de tanımış oldum. Türkiye'deki araştırma dönemim, okumalarım, müzakerelerim bana ilgili hadiseleri daha derinlikli incelemem gerektiğini gösterdi. Tabii Türk milletinin samimiyetini, alicenaplığını, dindarlıklarını da bu süreçte görmüş oldum. Örneğin İstanbul'da ikamet ettiğim bölgede karlı bir Ramazan ayında, cami dışında karların üzerinde namaz kılan insanlar gördüm. O dönem

Türkiye’de okuyan Ürdünlü öğrenciler vasıtasıyla da Türk insanını daha iyi tanıma fırsatım oldu. Zaman içinde ilişki kurduğum insanların sayısı arttı; artık İstanbul Üniversitesi’nde alanımla ilgili tüm hocaları tanıyordum. Sık sık Ankara’ya da seyahat ediyordum. Ankara’da da kıymetli hocalar tanıdım. Tüm bunlar bana Osmanlı tarihine ve Türklere dair kendi bakış açımı kazandırdı. Ancak şunu da eklemek isterim ki tanıdığım ilk Türk araştırmacı Halil İncalcık idi. Onu, öğrenci olduğum yıllarda Beyrut Amerikan Üniversitesi’ne bir konferans vermek üzere geldiğinde Beyrut’ta tanıştım. Konferansın konusu Suriye idi. Sunumu sırasında Arapça bir şeyler yazdığını görünce çok şaşırdık. İncalcık böyle bir araştırmacıydı.

Barış Çakan: *Araştırmalarınız için Türkiye’ye gelişiniz hangi yıllara denk geliyor? Türkiye’deki Osmanlı arşivlerine erişim imkânlarınız nasıldı? O dönemde arşivlerde çalışmak istediğinizde karşılaştığınız zorluklar veya fırsatlar oldu mu? Ne tür zorluklarla karşılaştınız? Dönemin tarihçilerinden kimlerle münasebetiniz oldu?*

Prof. Bahit: Türkiye’ye gelişim doğal bir gereklilikti. Danışman hocam Prof. Holt, Osmanlı arşivine dayalı bir araştırma yapmamı istemişti. Tabii bu benim için çok önemli bir ufuk idi. Bilemiyorum ama belki de Osmanlı arşivinde 16. yüzyılı çalışan ilk Arap araştırmacıyım. Az sayıda Arap araştırmacı 19. ve 20. yüzyıl başlarını araştırmışlardı, ama Osmanlı’nın bölgedeki hakimiyetinin başlangıcına eğilen ilk kişi bendim. Tabii bana çok katkısı, yardımları olan hocalar oldu. İstanbul Üniversitesi’nde ziyaret ettiğim Halil Sahillioğlu ve Cengiz Orhonlu gibi isimleri zikredebilirim. Bu hocalarla esas hukukumuz Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde çalıştığımız zamanlarda teşekkül etti. Aynı şekilde arşivde çalışanların da yardımlarını zikretmem lazım. Bu arada bana ilginç gelen bir hususu da burada işaret etmek isterim: Osmanlı ordusundan emekli bazı kimseler Osmanlı arşivlerine günlük olarak geliyorlardı. Çeşitli okumalar, araştırmalar yapıyorlardı. Arşiv metinlerini okuma ve anlama konusunda onlardan da yardım alıyordum. Arşivdeki hiç kimse bu konuda benden yardımlarını esirgemedi.

Yaşadığım zorluklar da oldu tabii. Belgelerin fotokopilerini çekmemiz yasaktı. Araştırmacılar belgelerin kopyasını el yazısıyla kendileri alıyorlardı. Örneğin size gösterdiğim bu belge, Osmanlı’nın Suriye vilayeti için yaptığı ilk nüfus sayımı evrakıdır. Belgeyi alıp önce “... numaralı tapu defteri” şeklinde not alıyor ve devam ediyorduk. Bu çalışmalarım da yaklaşık 10-12 defteri kopya ettim. Öğle yemeği vaktinde civardaki dükkânlara gidiyordum, böylece hem alışveriş yapıyor hem de dilimi test etme imkânı buluyordum. Bilmediğim bir kelime duyunca defterime not alıyordum. Bunun dışında her akşam, yaklaşık 20 yıl Türkiye’de yaşamış ve Arapça, Osmanlı Türkçesi ve modern Türkçeyi bilen bir Ürdünlü öğrenci arkadaşımı ziyaret ediyordum. Yanımdaki mühimme defterlerini beraber okuyup tercüme ediyorduk. Ardından Beyoğlu’ndan akşam yemeği için bir şeyler alır, sabah olunca da erkenden arşive giderdim. İstanbul’daki ikametim Ürdün Üniversitesi’nin bursuyla gerçekleşti. Orada bir yıl ve birkaç ay kadar kaldım. Daha sonra şehrin soğuk iklimine bir türlü alışamadığım için İstanbul’dan kaçtım. Evet, İstanbul soğuşuna daha fazla tahammül edemedim. Londra bile İstanbul kadar soğuk değildi. Neticede belgelerimi topladıktan sonra Londra’ya döndüm. Tezimi yazdım ve onaylandı.² Ardında da Ürdün’e döndüm.

2 Muhammed Adnan Salamah Bakhit, *The Ottoman Province of Damascus in the Sixteenth Century* (London: SOAS University of London, Ph.D. Dissertation, 1972); Prof. Bahit’in doktora tezi İngilizceden Türkçeye tercüme edilmiştir. Bk. Muhammed Adnan el-Bahit, *On Altıncı Yüzyılda Osmanlı İdaresinde Şam Vilayeti*, çev. Mehmet Akif Erdoğan (İstanbul: Er Yayıncılık, 2022).

Barış Çakan: *Tapu tahrir defterleri konusunda uzmanlaşma sürecinizden bahsedermisiniz? Osmanlı arşivlerinin bu konudaki sistemini nasıl değerlendirirsiniz?*

Prof. Bahit: Osmanlı arşivlerinde karşılaştığım en büyük zorluk, belgelerin fotokopi edilmesine izin verilmemesiydi. Bu sebeple bulduğumuz çözüm, belgenin elle yazılmasıydı. İstanbul'daki Türk akademisyenler bile arşiv belgelerini fotokopi edemiyorlardı. 1969 senesinden söz ediyorum. Daha sonra, 1974 senesi yazında merhum Kral Hüseyin'den³ dönemin Türkiye başbakanına hitaben yazılmış bir mektup aldım. Bu durum şöyle gelişmişti: O zaman veliaht olan Prens Hasan b. Talâl beni ağabeyi Kral Hüseyin'e arz etmiş, ben de ona Osmanlı arşivinin önemini, yaklaşık 600 yıllık modern Arap tarihinin köşe taşlarından olduğunu anlatmıştım. Bunun karşılığında Kral Hüseyin'den, benim için özel hazırlattığı mektubu alarak Ankara'ya gittim. Ankara'daki Ürdün elçisine giderek Kral Hüseyin'den bir mektup getirdiğimi söyledim. Bana mektubu elçiliğe bırakmamı ve kendilerinin ilgili mercilere ileteceklerini ifade ettiler. Ancak bu cevap beni razı etmedi. Bir haberde izlediğim kadarıyla dönemin Cumhuriyet Senatosu Başkanı Tekin Arıburun'un Ürdün kraliyet ailesiyle tanışıklığı olduğunu biliyordum. Dönemin Dış İşleri Bakanı İhsan Çağlayangil, Başbakanı ise Süleyman Demirel idi. Telefon ile Tekin Arıburun'a ulaştım. Kendimi tanıttım, durumu arz ettim. Nerede olduğumu sordu, oteli söyledim. Beni konakladığım otelden aldırdı ve Süleyman Demirel'in yanına götürdü. Başbakana durumu arz ettim ve mektubu takdim ettim. Süleyman Demirel, Bilâd-ı Şâm ilgili ihtiyaç duyduğum arşiv belgelerinin fotokopisini çekebilmem için özel bir talimat verdi.

Benim için hazırlanan belgeyi alarak İstanbul'daki arşivin yolunu tuttum. Arşive varınca Fazıl Bey [Işıközlü]⁴ ismindeki arşiv müdürüne benim için hazırlanan izin belgesini verdim. Müdür mektubu dikkatle okudu ve bana dönüp Başbakan Demirel hakkında hakaret içeren bir cümle sarf ederek belgeyi ve mektubu yere attı. Onun bu tavrı karşısında sinirlerime hâkim olmak mecburiyetindeydim. Mektubu yerden alarak Ankara'ya döndüm ve Cumhuriyet Senatosu'nu tekrar aradım. Telefonu açan Tekin Bey bana "Kardeşim ne işin var Ankara'da, Ankara havası almaya mı geldin?" dedi. Ben de cevaben "Efendim şöyle bir durum yaşadım." diyerek yaşadıklarımı anlattım. "Şimdi bir arabayla seni alıracakım." diyerek telefonu kapadı. Cumhuriyet Senatosu'na gittim, Tekin Bey beni Demirel'in ofisine götürdü. Demirel'in huzuruna çıktığımızda derhâl konuya girerek "Kral Hüseyin'in mektubu yere atılabilir mi? Sizin isminiz ile şu hakaret nasıl aynı cümlede geçebilir?" diyerek Demirel'i sinirlendirdi. Başbakan Demirel ve Senato Başkanı Arıburun "Derhâl İstanbul'a gidiyorsunuz ve vali ile görüşüyorsunuz, sizinle beraber arşive gelecek." diye talimat verdiler. Dönemin İstanbul valisi, Başbakan Süleyman Demirel'in bacanağı idi.⁵

İstanbul'a gittim. Valilik binası ile arşiv birbirine çok yakındı. Vali ile yürüyerek arşive gittik. Valinin korumalarıyla yürümesi etraftaki insanların dikkatini çekmişti, herkes bizi izliyordu. Arşive vardığımızda Vali Bey ilk iş, arşiv müdürü Fazıl Bey'in izne çıkarılması

3 Hüseyin b. Talâl 1952-1999 yılları arasındaki Ürdün kralıdır.

4 Dönemin arşiv müdürünün tam adının Fazıl Işıközlü olduğu Devlet Arşivleri Başkanlığının sitesindeki bilgiden anlaşılmaktadır. Devlet Arşivleri Başkanlığı "İdarecilerimiz". (Erişim 23 Şubat 2025).

5 Prof. Bahit'in anlattığına göre bu olay 1974 yazında yaşanmıştır. 1974 senesinin yaz aylarında İstanbul'da vali değişikliği gerçekleşmişti. 18 Ocak 1966-2 Haziran 1973 arasında Vefa Poyraz, 26 Haziran 1973-25 Ekim 1977 arasında ise Namık Kemal Şentürk İstanbul valisi olarak görev yapmışlardı. Ne var ki Süleyman Demirel'in bu valilerden hangisiyle akrabalık ilişkisi bulunduğunu, dolayısıyla Prof. Bahit'i arşive götürerek yardımcı olan valinin hangisi olduğunu tespit edemedik.

talimatını verdi. İkinci talimatı ise benim taleplerimin yerine getirilmesiydi. Burada şunu eklemekte fayda görüyorum. O sırada Osmanlı arşivinden vesika isteyen farklı ülkelerden araştırmacılar vardı. Söz gelimi, Fas'tan gelen büyük bir grup vardı. Cezayir ve Fas arasındaki sınır anlaşmazlığı konusunda Osmanlı arşivindeki kayıtlara müracaat etmek istiyorlardı. Ayrıca İran şahı o dönem kendi ülkesindeki Kürt meselesine dair bir hususta Osmanlı arşivine müracaat için bir heyet göndermişti. Merhum Kral Faysal da Suudi Arabistan'dan bir heyet göndermişti. Biz ise kendilerine fotokopi izni verilen ilk kimselerdik. Böylece Ürdün, Türkiye'den Osmanlı arşivinin kendilerini ilgilendiren kısmının fotokopi edilmesine izin alabilen ilk devlet olmuştu. Bizim için fotokopileri, arşivde sözleşmeli olarak bulunan bir görevli çekiyordu. İstanbul'da Halil Sahillioğlu'nun danışmanlığında tez hazırlayan Ürdünlü arkadaşım Muhammed et-Temîmî de o esnada arşivde çalışıyordu ve bu izinden o da istifade etmişti. Muhammed bana tercüme ve iletişim hususlarında yardımcı oluyordu. Arşivde idari yönden sıkıntılar yaşayabiliyorduk, ancak çalışanlardan çok yardım gördük. Hatta bir gün bize yardımlarından dolayı arşivdeki memurları yemeğe davet ettik. Bize fotokopi konusunda yardımcı olan Cemal isminde bir beyefendi vardı, onun ismini özellikle zikretmek istedim.

Sonraki yıllarda da neredeyse her yıl İstanbul'a gittim. Kimi zaman bir konferans vesilesiyle gidiyordum. Türkiye'nin Osmanlı arşivlerindeki bu çalışmalarımız konusundaki katkıları hakikaten çok büyük. Sonraki yıllarda ise şer'iyeye sicilleri ve yazmalar üzerine çalışmaya başladım.

Barış Çakan: *Bilâd-ı Şâm'ın ve Ortadoğu'nun araştırdığınız dönem ile günümüzdeki durumunu kıyasladığınızda ne gibi benzerlikler ve farklılıklar görüyorsunuz?*

Prof. Bahî: Osmanlı, büyük ve istikrarlı bir devlet idi. Sağlam bir idari yapısı vardı. Nüfus sayımlarında, arazi kayıtlarında, vergilerde ciddi, detaylı kayıtlar tutuyordu. Osmanlı Haçlı seferlerinin karşısında da büyük bir engel olmuştur. Özellikle İstanbul'un fethi Batı dünyası için büyük bir darbe idi. Zira İstanbul, Ortodoks kilisenin izzeti demektir. Batılılar Osmanlı'nın kendi emelleri için ne kadar büyük bir tehlike olduğunu anladılar. Avrupa'daki ilerleyişi ve Balkanlardaki faaliyetleri Osmanlılara Batı diplomasını tanıma ve onunla temas kurma kabiliyeti kazandırdı. III. Selim'in Fransız ihtilali sonrası Paris'e, Londra'ya ve Viyana'ya sefirler göndererek Avrupa'da neler olur bittiğini anlamak istemesi bunun göstergeleridir. Öte yandan Osmanlılar Şii Safevîler önünde de bir set teşkil etmişlerdir. İşgal amacıyla Aden Körfezi'nden gelen Portekizliler önündeki engel yine Osmanlı idi. Osmanlı'nın Mısır, Tunus, Cezayir'i hakimiyeti altına alabilmesi de burada zikre değerdir. Tüm bunlar Osmanlı'nın ümmet kimliğini müdafaa ettiğini göstermektedir. Ancak sonraki dönemlerde Osmanlı aleyhine çok sayıda komplolar planlandı ve "hasta adam" olarak tanımlandı. Daha sonraki süreçte Arap aydınlar ile Osmanlı arasında da görüş ayrılıkları yaşandı. Eksik ve yanlış anlayışlar meydana geldi, Osmanlı bölündü. Batı, Anadolu'yu da işgal etmek istedi. Ancak Atatürk öncülüğünde direniş başladı ve Batı, Anadolu'da mağlup edildi.

Barış Çakan: *Hâlihazırda Ürdün Üniversitesi'ne bağlı olarak hizmet veren Arşiv Belgeleri, Yazma Eserler ve Bilâd-ı Şâm Araştırmaları Merkezi'nin kuruluş süreci ve Uluslararası Bilâd-ı Şâm Tarihi Sempozyumları fikrinin nasıl ortaya çıktığından kısaca söz eder misiniz?*

Prof. Bahî: 1972 senesi mart ayında Londra'dan Ürdün'e döndüğümde, Tarih bölümünde bir toplantı yaptık. Bir sempozyum yapılması fikri vardı ve bunun için tema arayışı sürüyordu.

Bazı konu önerileri yapıldı. Benim önerim ise bölge tarihine dair bir uluslararası sempozyum yapmaktı. O dönem Şâm Üniversitesi Tarih bölümü hocaları haftalık olarak Ürdün'e ders vermeye gelirlerdi. Bu hocalarımızın Ürdün Üniversitesi Tarih bölümünün kurulmasında büyük katkıları olduğunu da bu vesileyle zikretmek gerekir. Sempozyum fikri böylece ortaya çıkmış oldu, ancak hemen uygulanmadı tabii. O sırada, dönemin veliaht prensi Emir Hasan bir ziyaret amacıyla Amerika'daydı. Bir kütüphanede Arapça bir yazma eser görmüş ve bunun faksimile edilmesine, tıpkıbasımının yapılmasına karar vermiş. Bu konuda o dönemdeki İktisat Fakültesi dekanını görevlendirdi. Bu hocamız Amerika'da eğitim görmüştü, orayı tanıyordu. Ancak bu görev için planlanan Amerika ziyaretinden bir ay önce yeni kurulan hükümette bakan olarak görevlendirildi. Bu durumda bahsi geçen yazma eserin yayımlanması görevi bana verildi. Bu görev için Amerika'da üç ay kaldım, doğudan batıya birçok kütüphaneyi ziyaret ettim. Yazma eserleri arıyordum. Binlerce yazma eserin fotokopisini aldım. Bu malzeme, ben döndükten sonra bize posta yoluyla gönderiliyordu. Bu süreci takiben kurduğumuz araştırma merkezinin başlangıçtaki ismi Osmanlı Araştırmaları Merkezi idi. Topladığımız kaynaklar ile merkezin kütüphanesini oluşturduk. Daha sonra faaliyet alanına göre ismini güncelledik.

Barış Çakan: *Amerika'da bu evrakların fotokopisini edinmek zor olmadı mı?*

Prof. Bahî: Amerika'da yaptığınız işlem için gerekli ücreti ödediğinizde sorun kalmıyor. Para ödedikten sonra fotokopinizi zarflar içinde size gönderiyorlardı. Bu getirdiğim yazmalar nadir eserlerdi. Bundan bir sene sonra bu sefer İstanbul'a arşiv belgeleri toplamak için gönderildim. Şer'iyye sicillerini taramaya başladım. Böylece daha önce ne hocaların ne öğrencilerin elinde bulunan kaynaklar Ürdün'e intikâl etmiş oldu. Bilâd-ı Şâm sempozyumlarının yapılması fikri de buradan çıktı. Amerika'da yaklaşık 8 bin doktora tezi taradım ve fotokopilerini edindim. Bu arada şu hususa da dikkat çekmek gerektiğini düşünüyorum: Amerika'da henüz o dönemlerde bölge ile ilgili araştırmalara büyük bir ilgi vardı, doktora tezi sayısı bu ilginin büyüklüğünü gözler önüne seriyor. Ayrıca bu kaynakları toplarken elbette Filistin ve Siyonizm meselesi ile ilgili tüm tezleri de taramış oldum.

Barış Çakan: *Kıymetli hocam bu arada şunu da sormak istiyorum, bu kadar yazma eser Amerika'ya nasıl ulaşılmış olabilir?*

Prof. Bahî: Ticaret, satış, seyyahlar gibi farklı yollarla ulaşıyor genelde. Bunun dışında merkezin kütüphanesi için fuarlardan kitaplar da satın alıyorduk. Başka ülkede basıldığını öğrendiğimiz herhangi ilgili kitabı ediniyorduk. Çalışma alanımıza dair Kahire'deki tüm yazma eserleri de taradık ve edindik. Aynı şekilde Paris'teki Milli Kütüphane'de bulunan yazma eserlerin tümünü taradık.

Barış Çakan: *Bunun için özel bir ekip mi görevlendirdiniz?*

Prof. Bahî: Hepsini karşınızdaki bu fakir yaptı.

Barış Çakan: *Uluslararası Bilâd-ı Şâm Tarihi Sempozyumları bildiğimiz kadarıyla hem bölge hem dünya ölçeğinde devamlılığı bakımından en istikrarlı bilimsel faaliyetlerden biri... Bunun arkasındaki temel faktörler neler? Sempozyumun ürettiği bilginin bölge tarihi açısından özgünlük oranı ve önemi nedir?*

Prof. Bahî: Bu sempozyum uluslararası bir toplantı idi. Tüm ilgili araştırmacıları davet

ediyorduk. Bunun istisnası İsrailililerdir! Tek bir İsraili araştırmacıyı bile kabul etmedik bugüne kadar. İkinci önemli husus, bizlerin özverili çalışmasıdır. Bu süreçte benim kişisel çabamın katkısı olduğunu söyleyebilirim. Diğer bir husus ise kraliyetin, özellikle Prens Hasan'ın bu konudaki maddi-manevi desteğidir. Açıkçası biz bu programı Ürdün'ün diğer uluslararası toplumlarla iletişimini güçlendiren ilmi ve kültürel bir imkân olarak tanımlıyoruz ve kesinlikle belgelere, tarihi gerçeklere dayalı, tarafsız bir tutum sergiliyoruz. Ekâbir diyebileceğimiz Arap araştırmacılardan yazılar geliyor, ancak yeterli olmamaları hâlinde eliyoruz.

Barış Çakan: *Tarafsızlık dediniz. İşgalci olarak tanımlıyor olsak bile niçin İsraili araştırmacıların katılımına kesinlikle karşısınız? Tarafsız davranmadıkları için mi?*

Prof. Bahît: Hayır, bizden daha tarafsız, daha ciddi çalışmalar yaptıkları olmuştur. Biz ilkel duruşumuz gereği onları kabul etmiyoruz. Zira bunlar bu topraklarda işgalcidirler. Yoksa bilimsel araştırmalarda derinlik sahibiler.

Barış Çakan: *Şimdi Ürdün'e yaptığınız diğer bazı hizmetlerinize dair bir soru sormak istiyorum. Mûte Üniversitesi rektörlüğü ve Âl-i Beyt Üniversitesi kurucu rektörlüğü görevlerini yürüttünüz. Bu süreçteki çalışmalarınıza dair neler söylemek istersiniz?*

Prof. Bahît: Âl-i Beyt Üniversitesi'ni çölde kurduk. O dönem, bölgede bir tutam bile ot yoktu. Merhum Kral Hüseyin beni bu üniversiteyi kurmakla görevlendirdi, rektör olarak tayin etti. O sıralar hastaydı, tedavisinden sonra ülkeye döndüğü zamanlardı. Ülkeye dönüşü, hastalığı sebebiyle gözyaşları içinde karşılanmıştı. Süreç şu şekilde gelişti: Ben o sırada Mûte Üniversitesi'nin rektörüydüm. Merhum Kral Hüseyin, Hz. Cafer-i Tayyâr'ın kabrinde⁶ akşam namazını kıldıktan sonra bana bir görev vereceğini söyledi. Bu görev Âl-i Beyt Üniversitesi'nin kurucu rektörlüğü göreviydi. Mûte Üniversitesi şu anda olduğu gibi o zaman da askerî bir üniversite idi. Kralın amcazâdesi ve o sırada orduda üst düzeyde bir komutan olan Zeyd b. Şâkir benimle çalışmaktan memnun olduğu için merhum Kral'a, "Hayır, efendim. Ben, Dr. Bahît'in Mûte Üniversitesi'nde devam etmesini istiyorum." diyerek itiraz etti. Ancak Prens Hasan, Zeyd b. Şâkir'i ikna etti. Bu diyalogdan sonra Kral Hüseyin, Amman'a döndü. Daha sonraki günlerin birinde üniversitede çalışmakta iken kraliyetten arandım. Kral'ın beni beklediğini söylediler. "Nasıl olur, ben şu an Mûte'deyim." desem de tekrar "Kral hazretleri bekliyor hocam." dediler. Bu durumda artık süratle yola koyuldum ve huzura çıktım. Kral hazretleri, "Âl-i Beyt Üniversitesi'nin nerede olduğunu biliyor musun?" diye sordu. Şaşkınlıkla bilmediğimi söyledim. "Mefrak'ta." dedi ve kraliyette görevli baş mühendisi yanıma vererek beni üniversite arsasını görmem için bölgeye gönderdi. Tahsis edilen toz toprak içindeki araziye gördükten sonra tekrar kral hazretlerinin huzuruna döndük. Öyle ki huzura girmeden önce toz içinde kalmış saçımı başımı düzeltmem gerekti. Ramazan ayıydı. Huzura girince kralın ilk söylediği "Umarım seni gönderdiğim yeri yıkmaya karar vermemişsindir." şeklindeki nükteli söz oldu. Ben de "Sizin döneminiz tahrip değil, imar dönemidir." diye karşılık verdim. Kral bana üniversitenin hedeflerini anlatmaya başladı. İslam ümmetinin tüm evlatlarını kabul edecek, hiçbir taassuba imkân vermeyecek bir üniversite istediğini anlattıktan

6 Hz. Peygamber (s.a.v.) devrindeki önemli savaşlardan Mûte Savaşı'nın (8/629) komutanı olan Cafer b. Ebi Tâlib bu savaşta şehit düşmüş ve günümüzde Ürdün sınırlarında kalan Mûte'de defnedilmiştir. Cafer b. Ebi Tâlib, Zeyd b. Hârîse ve Abdullah b. Revâha'nın mezarları günümüzde Ürdün'ün Kerek iline bağlı Mûte ilçesinde büyük bir cami külliyesi olarak bölgedeki önemli ziyaretgâhlardan bir tanesidir.

sonra bana bu süreçte ondan ne talep ettiğimi sordu. “Efendim, ben çalışacağım, siz de destek verip finanse edeceksiniz.” şeklindeki cevabıma karşılık “Elbette!” dedi ve huzurdan çıktım. Üniversiteye tahsis edilen alana bir daha gittik, su bile yoktu. Bir masa, bir sandalye dahi yoktu. Kısa süre içinde işe koyulduk, ağaçlandırma faaliyetine başladık. Yaklaşık 50 bin adet zeytin fidesi diktik. Avrupa’dan ve Türkiye’den hocalarla temas kurduk. Dört bir yandan çok önemli hocalar getirttik. Kadroya müslüman, hristiyan birçok akademisyen katıldı. Eğitim öğretim işlerini planlamak için hocalarla yaptığımız toplantılar bazı geceler sabaha kadar devam ederdi.

Barış Çakan: *Ürdün’deki Mecma’ü’l-Lügati’l-Arabiyye’nin (Arap Dili Akademisi) de başkanlığını yürüttüğünüzü biliyoruz. Bu kurumdaki faaliyetlerinizden kısaca söz eder misiniz? Bilâd-ı Şâm Araştırmaları Merkezi ile Akademi arasında mesainizi nasıl taksim ediyorsunuz?*

Prof. Bahît: Her iki kurumdaki işlerim birbirini tamamlar mahiyette... Bilâd-ı Şâm Araştırmaları Merkezi’ndeki temel uğraşım sempozyumun takibi ve bize ulaşan metinlerin bilimsel değerlendirme süreçlerini idare etmek... Burada herhangi bir idari görevim bulunmuyor. Akademide ise araştırmaları takip ediyorum. Ancak günlük işlerime akşam evde, saat 22.00’ye kadar devam ediyorum.

Barış Çakan: *Şimdi tarih disiplinine dair teorik bir soru yöneltmek istiyorum; zira bu konudaki bakış açınızı merak ediyorum. Tarih araştırmalarının geçmişte yaşanmış bazı ihtilaflar üzerinden toplumları ayırıştırma potansiyeli hakkında neler söylersiniz? Tarihçinin bu konudaki duruşu nasıl olmalıdır?*

Prof. Bahît: Bu, araştırmacının konuya nasıl yaklaştığıyla ilgili bir husus. Kişi geçmişte ihtilaflar, ayrışmalar görmek istiyorsa bulacaktır. Ancak tarihte meydana gelmiş hadiseler akıl süzgecinden geçirilip dönemsel olarak değerlendirildiğinde yaşananların ihtilaf ve ayrışmadan ibaret olmadığı da görülür. Örneğin, Osmanlı ile Safevîler arasındaki savaşların toplamı büyük bir yekün teşkil etmez. Bizler tarihçiler olarak ayrışma ve çatışmanın ötesindeki kültürel, ticarî ve ilmi ilişkilerin ne kadar uzun ve etkili olduğuna odaklanmalıyız.

Barış Çakan: *Peki, sizce bölgenin yakın tarihi layıkıyla yazılabildi mi? Daha doğru bir tarih yazmanın imkânı var mı ve bu yönde neler yapılabilir? Araplara, Türklere ya da bölgeyle ilgilenen diğer milletlerden tarih araştırmacılarına düşen görevler nelerdir?*

Prof. Bahît: Hayır, yeterince yazıldığını düşünmüyorum. Hâlâ bölge hakkında araştırmalar yapılmasına ihtiyaç var. Ayrıca tarih yazımı dinamik bir faaliyettir.

Barış Çakan: *Dijital imkânların tarih ve diğer sosyal bilim araştırmaları için de seferber edildiği bir döneme girdik. Bu çerçevede Bilâd-ı Şâm özelinde yapılan faaliyetler var mı ya da ilerisi için neler yapılabilir? Bu konuda düşünme fırsatınız oldu mu?*

Prof. Bahît: Evet, bunu neredeyse her gün düşünüyorum. Eskiden bölge ile ilgili bir konuyu araştırmak için sadece belli ve sınırlı bazı kaynaklara ulaşma imkânına sahiptik. Şimdiyse İngiliz, Fransız belgelerine ve daha nicesine aynı anda kolaylıkla ulaşabiliyoruz. Bu yeni yöntem ve imkânları kullanacak nesiller yetiştirmemiz gerekiyor.

Bariş Çakan: *Hayatı oldukça bereketli geçen bir ilim insanı olarak hatıralarınızı yazmayı düşünüyor musunuz?*

Prof. Bahî: Hayır, düşünmüyorum. Bu konuda yazacak pek bir şeyim yok. Ancak hâlihazırda merhum babamın hatıraları ile ilgili bir çalışma ile uğraştığımı söylemeliyim.

Bariş Çakan: *Elinizdeki bastonu ve masanızdaki büyütecini ilme ve çalışmaya olan iştiyakınızı sembolize eden iki nesne olarak yorumluyorum, ne dersiniz?*

Prof. Bahî: (Tebessüm ederek) Bu iki eşya sahiden de benim iki temel dayanağım.

Bariş Çakan: *Saygıdeğer hocam, söyleyişi kabul ettiğiniz ve değerli cevaplarınız için tekrar teşekkür ederim.*

Prof. Bahî: Rica ederim efendim, ben teşekkür ederim.

Resim 1: Fotoğraf bazı tashihler için yaptığımız ikinci görüşme esnasında, 26 Aralık 2024 tarihinde çekilmiştir.

KAYNAKÇA

- Bakhit, Muhammad Adnan Salamah. *The Ottoman Province of Damascus in the sixteenth century*. (London: SOAS University of London, Ph.D. Dissertation, 1972).
- Devlet Arşivleri Başkanlığı. “İdarecilerimiz”. (Erişim 23 Şubat 2025). <https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Sayfa.aspx?icerik=1040&h=B03B48228A42AA93C19C30EACA3939A3C71D-1D2709F98F33426AFE568F378E65>
- el-Bahît, Muhammed Adnan. *On Altıncı Yüzyılda Osmanlı İdaresinde Şam Vilayeti*, çev. Mehmet Akif Erdoğan (İstanbul: Er Yayıncılık, 2022)
- Görgün Hilal. “Kostantin Züreyâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3-2/696-98. (Ankara: TDV Yayınları, 2019).